

Євгенія Олексіївна ГЛАДКОВА,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4621-1738>

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

На зламі тисячоліть наркозлочинність стала серйозним викликом як національній безпеці окремих держав, так і всій системі міжнародної безпеки в цілому. Не буде перебільшенням казати, що це вже реальна загроза життєдіяльності як суспільства, так і цивілізації. Особлива соціальна небезпека наркозлочинності полягає в її здатності породжувати негативні для суспільства наслідки. Ця властивість має кілька аспектів: медико-біологічний, соціальний і психологічний.

Медико-біологічний аспект наркозлочинів полягає в такому наслідку, як наркоманія, тобто у захворюванні, яке тягне цілий комплекс негативних змін в організмі людини: виснаження нервової системи, ослаблення і втрату імунітету, зниження, а потім втрату статевих функцій, порушення обміну речовин, передчасне старіння організму, психічні аномалії, народження неповноцінних дітей, загальне погіршення генофонду нації і т. д.

З точки зору психіатрії, наркоманією називають хворобу, викликану систематичним вживанням засобів, включених до державного списку наркотиків, і яка проявляється у формі психічної, а іноді і фізичної залежності від них. Психічна залежність проявляється у зростаючому бажанні продовжити вживання наркотичної речовини, при цьому нехтуючи шляхами її здобуття і пов'язаними з цим неприємними, небезпечними і важкими наслідками. У процесі розвитку хвороби дана залежність поступово охоплює всю сферу психічної діяльності, знаходячи найрізноманітніші прояви: це і міцне схвальне ставлення до наркотику як до цінності, що має першорядне значення, яке відтісняє інші цінності. Перерва у вживанні викликає напружений стан і різке посилення потягу до наркотику. Наркотик не тільки стає об'єктом нової потреби (а прагнення випробувати наркотичний ефект – її результатом), а й починає домінувати у психіці. Фізична залежність розвивається, коли наркотична речовина стає постійно необхідною для підтримання нормального функціонування організму. Перерва в її регулярному надходженні в організм викликає хворобливий стан – абстинентний синдром, який зникає після введення чергової дози наркотику.

Абстинентний синдром служить головним проявом фізичної залежності; виникаючі симптоми є в значній мірі антиподами тих ознак, які характерні для сп'яніння від цієї наркотичної речовини. Замість ейфорії настає депресія, занепокоєння і тривога, замість посилення активності – апатія, загалом – комплекс вельми тяжких розладів. Абстиненція залежно від виду наркоманії проявляється по-різному, але завжди свідчить про відхилення в психічній діяльності людини.

Розпочавшись з функціональних порушень, наркоманія набуває міцну морфологічну підставу. У наркомана розвивається толерантність (стійкість) до наркотику, спонукаючи його збільшувати дозу наркотичної речовини і переходити на більш «тяжкі» наркотики. На стадії явного розвитку фізичної залежності наростає загальне виснаження організму, що проявляється у слабкості, нездатності до розумових та фізичних зусиль, сильному схудненні; людина виглядає набагато старшою за свої роки. Чітко видно ознаки важкого отруєння організму. Останнє стає причиною отруєння внутрішніх органів, в першу чергу печінки та нирок. Найбільш поширені захворювання серед наркоманів – гепатити, венеричні хвороби, синдром набутого імунodefіциту (СНІД).

Соціальний аспект наркозлочинності полягає у найрізноманітніших негативних наслідках, які настають для суспільства. Це наявність великої кількості людей в соціально активному віці, перш за все молоді, які у всіх сенсах є баластом для соціуму, адже ці люди або взагалі втрачають здатність до позитивної діяльності (створення сім'ї, службі в армії, виробничої діяльності і т. д.), або ці можливості у них починають втрачатися в геометричній прогресії. Наркомани – об'єктивно погані працівники, оскільки їх фізичний стан незадовільний, а періодично наступаюча абстиненція виводить їх з ладу; суб'єктивно погані працівники, оскільки всі їхні помисли пов'язані з наркотиками і головним змістом думок наркомана є способи їх добування. Вони завдають суспільству великої матеріальної шкоди, будучи джерелом нещасних випадків на транспорті, виробництві, викликаючи аварії і т. д.; суспільство змушене нести значні матеріальні втрати, які йдуть на лікування наркоманів, на їх соціальну адаптацію, в цілому на профілактику і боротьбу з фактами злочинних та інших проявів наркоманії; завдають суспільству моральної шкоди, вчиняючи правопорушення, мотивовані необхідністю пошуку коштів на придбання наркотиків; руйнують сім'ю, створюючи для неї нестерпні умови, отруюючи її своєю присутністю, позбавляючи близьких засобів до існування; скоюють тяжкий злочин по відношенню до потомства, оскільки обмінні порушення, пов'язані зі вживанням наркотиків, передаються дітям; деградує фізично і морально і передчасно гинуть, не виправдавши очікувань батьків і суспільства; втягують в цей порок інших людей, у першу чергу молодь.

Вживання наркотичних засобів є аморальним саме по собі: для наркомана поняття добра і справедливості втрачають свою значимість, наркоман готовий на будь-яку брехню і обман, поведінка його в ході

поглиблення наркотичної залежності все більшою мірою спрямовується наркотичними інтересами, все в меншій – моральними критеріями. Сама сутність наркоманії полягає в руйнуванні наркотичною речовиною природних механізмів оцінки навколишнього світу і себе в ньому; людина поступово втрачає всю цю систему.

Слід сказати і про те, що наркомани, намагаючись довести нормальність свого способу життя, активно його пропагують, ніж сприяють розширеному відтворенню соціального середовища собі подібних. У суспільстві формується так звана наркоманійна субкультура зі своїм специфічним життям, системою цінностей, мовою, атрибутами, стереотипами, установками, поняттями, міфами. Дана субкультура пом'якшує сприйняття явищ, на які люди за межами субкультури дивляться як на психічне відхилення або навіть кримінальну поведінку. Зміст і спрямованість наркоманійної субкультури дозволяють говорити про неї як про антисистему і вкрай негативне явище.

Психологічні аспекти суспільної небезпеки наркозлочинності пов'язані з веденням наркоманом дезадаптивного способу життя, що настає в результаті захворювання наркоманією. Наркоман втрачає соціально корисні зв'язки у позитивних малих групах спочатку в силу того, що приховує свою прихильність до наркотиків, потім посилює це відчуження тим, що при прогресуванні наркотичної залежності він не може виконувати у групі раніше виконувані ним функції. Таким чином, позитивна соціальна група стає для наркомана суб'єктивним джерелом небезпеки, сферою, де він обтяжений негативними емоціями. Прагнення наркомана знайти позитивні емоційні зв'язки, подолати психологічне відчуження від людей штовхає його в малі групи собі подібних, де вживання наркотиків стає способом життя. Знаходження наркомана у цьому соціальному середовищі ще більше посилює його дезадаптивний спосіб життя.

З точки зору психології, наркоманія розглядається як проблема особистості, що приймає наркотики, у певному соціокультурному аспекті. У процесі розвитку наркотичної залежності первинна особистість починає змінюватися. Внутрішні конфлікти загострюються, а слабка психічна адаптація стає все очевиднішою. Наслідки хронічного вживання наркотиків призводять до посилення пасивності, ліні, байдужості до свого зовнішнього вигляду, марного фантазування, нездатності до тривалих зусиль, прогресуючого зниження розумових здібностей, загального абсолютного безвілля і апатії. Відмінною рисою хронічного наркомана є етична деградація. Характерними рисами його психіки стають психологічна спустошеність, душевна холодність, нездатність до співчуття, співпереживання, до емоційного контакту з іншими людьми, навіть найближчими, глибокий егоїзм. Сукупність зазначених змін дозволяє говорити про психосоціальну деградацію особистості.

Вищенаведені факти з очевидністю засвідчують, що наркотики грають роль каталізатора злочинності, а також іншої девіантної поведінки. Йдеться про такі прояви соціальної патології, як суїциди, різні форми сексуальних відхилень, соціальний паразитизм. Саме це і є основним чинником, що зумовлює необхідність вжиття заходів цілеспрямованої і наступальної протидії наркозлочинності з боку держави і суспільства.

Одержано 13.03.2018